

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОПОЗИЦІЯ ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ В ІДІОЛЕКТІ М. М. ЖВАНЕЦЬКОГО

У статті моделюється когнітивна структура концептів ЩАСТЯ та НЕЩАСТЯ як ключових у концептосфері М. М. Жванецького. Висунуто гіпотезу, що збіг елітарної мовної особистості М. М. Жванецького та мовної особистості одесита найбільш віддзеркалюється в лінгвокультурному типажі «бонвіван». Джерельною базою дослідження послуговували 579 творів М. М. Жванецького зі збірника «Собрание произведений в пяти томах», що містить мініатюри та монологи від шістдесятих років двадцятого століття до сучасного періоду. Аналіз концептуальної опозиції ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ здійснено з урахуванням її взаємозв'язків з іншими концептами. Виявлено, що до зони близької периферії концепту ЩАСТЯ в ідіолекті М. М. Жванецького входять концепти ЖИТТЯ, ЗАДОВОЛЕННЯ (НАСОЛОДА), ТВОРЧІСТЬ, СВОБОДА СЛОВА, ІНТЕРЕС, РОЗУМІННЯ, ГУМОР, ДРУЖБА, ВИПАДОК, ЛЮДИНА та концепт Я. Асоціативний зв'язок із концептом ЩАСТЯ мають концепти ЖІНКА, БАТЬКИ І ДІТИ, САМОТНІСТЬ, ОДЕСА, УКРАЇНА, ЇЖА, НАПОЇ. Концепт НЕЩАСТЯ корелює з такими ментальними одиницями, як ЖИТТЯ, НЕРОЗУМІННЯ, БЕЗКУЛЬТУР'Я, НЕРОБСТВО, БЕЗДАРНІСТЬ, ЗАБОРОНИ, ХВОРОБА, БІДНІСТЬ, ВЛАДА, МАСМЕДІА, ОДЕСА, ЄВРЕЙ та Я-концепт. Множинність стійких мовних реалізацій досліджуваних концептів свідчить про їх високий ступінь значущості в індивідуальній мовній картині світу автора. З'ясовано динаміку змін в когнітивно-семантичній структурі індивідуального концепту ЩАСТЯ від юнацького максималізму щастя до мінімалізму щастя зрлого автора. Обґрунтовано, що в системі ціннісних орієнтирів Жванецького-письменника, представника соціолекту Одеси, феліцитарна ідея тісно пов'язана із гедонізмом, що є специфічною рисою лінгвокультурного типажу «одесит». Аналіз досліджуваного фрагмента концептосфери М. М. Жванецького підтверджує ціннісну специфіку мовної свідомості письменника як носія одеської субкультури.

Ключові слова: концепт, концептосфера, ідіолект, елітарна мовна особистість, щастя, нещастя, вербальні репрезентації.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ім'я Михайла Михайловича Жванецького асоціюється перш за все з одеським гумором, містом, в середовищі якого сформувалася мовна особистість самобутнього письменника. Загальна творча настанова його синкретичних за жанровою специфікою творів, в яких виявляється унікальне злиття гумору, сатири та лірики, скерована на те, щоб впливати на слухача або читача та змушувати його мислити. Саме цей аспект мовної свідомості М. М. Жванецького як тонкого лірика й глибокого філософа, що має великий вплив на пострадянський медіапростір, мало вивчений у сучасній лінгвокультурології. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним є дослідження концептосфери цієї елітарної мовної особистості. Аналіз концепту ЩАСТЯ та його антиподу в ідіостилі М. М. Жванецького спроможний виявити ціннісну специфіку мовної свідомості

письменника як носія одеської субкультури.

Ступінь дослідження проблеми в лінгвістиці. Фундаментальні основи теорії лінгвокультурного концепту закладалися такими вченими, як В. В. Воробйов, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, В. І. Кононенко, В. В. Красних, В. А. Маслова, Ю. С. Степанов, В. М. Телія. Так, В. І. Карасик розуміє концепт як фрагмент життєвого досвіду людини та характеризує його як «багатомірне смислове утворення, в якому виокремлюються ціннісна, образна та понятійна сторони» [5, с. 109]. Сукупність концептів певної національної мови являє собою систему, а концептуальний аналіз, за твердженням С. А. Жаботинської, є «аналіз одних концептів за допомогою інших» [3, с. 4]. У працях С. А. Аскольда та О. В. Сергєєвої розроблені теоретичні засади художніх концептів, які передають особливості ідіолекту письменника. Дослідниця Е. В. Сергєєва визначає художній концепт як «об'єкт, який відображає загальнохудожнє та індивідуально-авторське осмислення загальних ментальних сутностей, які виражено в оригінальних засобах вербалізації на основі індивідуальної системи оцінок та асоціацій» [15, с. 64]. Ще одним ключовим поняттям для нашого дослідження є поняття концептосфери, що утворюється всіма потенціями концептів носіїв мови. Відомий російський вчений Д. С. Лихачов [10] був першим, хто сформував поняття концептосфери для найменування сукупності взаємопов'язаних концептів тієї чи іншої мови або окремого носія мови.

Мовна особистість постає об'єктом дослідження у ґрунтовних лінгвокультурологічних працях таких вчених, як С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Т. А. Космеда, О. О. Кузьміна, Ю. М. Караулов, С. М. Санченко. Сьогодні під цим поняттям розуміють не лише мовну компетенцію й специфічні знання, але й інтелектуальний потенціал, духовні, моральні та культурологічні цінності мовної особистості. У зв'язку з цим, з'явилася нове поняття – елітарна мовна особистість. Деякі проблеми елітарної мовної особистості висвітлено в працях В. І. Карасика, Т. В. Кочеткової, Л. П. Крисіна, Т. І. Панько, С. С. Рапопорта, А. П. Романченко, О. Б. Сиротиніної. На думку С. М. Санченко, елітарна мовна особистість – це «сукупність іманентних рис людини, які розкриваються в її мовній поведінці та гарантують особистості комунікативну індивідуальність, як-от: високий рівень мовної й комунікативної компетенції та їхня реалізація в мовленнєвій діяльності» [14, с. 7]. Ми вважаємо, що надання М. М. Жванецькому статусу елітарної мовної особистості не підлягає сумніву та передбачає ґрунтовний аналіз її на усіх рівнях. Прагмалінгвістичний та жанровий рівні були детально розглянуті в дисертаційному дослідженні А. С. Трач [17]. Заслугує на увагу думка Ю. Михайлика, який запропонував визначення неповторній жанровій своєрідності творів письменника, які сам автор іменував «трактатиками», як «лірико-іронічне есе» [12]. Із виходом у друк збірника «Собрания произведений в пяти томах» в українській та російській лінгвокультурології розпочато дослідження таких ключових концептів у картині світу письменника, як ЖІНКА (О. Л. Ляпічева) [10], РОЗУМ та ДУРИСТЬ (С. Ю. Лаврова) [8]. Отже, дослідження інших ключових фрагментів дозволить реконструювати індивідуально-авторську концептосферу письменника.

Мета наукової розвідки - виявити ціннісні складники вербалізації концептів ЩАСТЯ та НЕЩАСТЯ в індивідуальній свідомості М. М. Жванецького.

Об'єкт дослідження - ідіолект М. М. Жванецького, а **предмет** – мовні засоби вираження індивідуально-авторської концептуальної опозиції ЩАСТЯ/ НЕЩАСТЯ.

Джерельною базою дослідження послуговували 579 творів М. М. Жванецького зі збірника «Собрание произведений в пяти томах» [4], що містить мініатюри та монологи від шістдесятих років двадцятого століття до сучасного періоду.

Викладення результатів дослідження. З метою визначення ключових концептів в індивідуально-авторській картині світу М. М. Жванецького ми створили модель корпусу текстів, яку було проаналізовано за допомогою корпусного менеджера AntConc. Ця програма дозволила отримати конкорданс – список усіх вживаних слова в контексті, побудувати його

графік та сформувати список ключових слів. Таким чином була виявлена частотність використання словоформ ключових концептів в ідіолекті письменника. За нашими результатами, найчастотнішими є такі словоформи, як **жизнь** (644), **женщина** (415), **счастье** (206), **Одесса** (205), **ум** (204), **мысль** (128), **любовь** (126), **старость** (98), **власть** (41) **одессит** (10) Як бачимо, концепт ЩАСТЯ входить до трійки «концептів-лідерів» за частотністю вживання його номена і знаходиться в нерозривному зв'язку з іншими складовими авторської концептосфери.

Виходячи з положення, що індивідуально-авторські концепти передають особливості ідіолекту письменника, ми в нашій статті спираємось на визначення ідіолекту, запропоноване В. Г. Щукіним у своєму дисертаційному дослідженні, де ідіолект розглядається як «система мовних засобів індивіда, що формується на основі засвоєння мови й розвивається в процесі життєдіяльності цього індивіда» [22, с. 64]. Як відомо, ідіолект формується на основі мови суспільної (територіальної) групи, членом якої є мовець. Особливості цієї мови, яку називають соціолектом, складають ядро індивідуальної мовленнєвої системи. Зважаючи на вищевикладене, ми висунули гіпотезу, що в системі ціннісних орієнтирів Жванецького-письменника, носія соціолекту Одеси, феліцитарна ідея тісно пов'язана із гедонізмом, що є специфічною рисою лінгвокультурного типу «одесит», який є бонвіваном та яскравим носієм концепту SAVOIR VIVRE, транслерованого в регіональну мовну картину світу одеситів франкомовною громадою на чолі з першим градоначальником – французом дюком де Рішельє.

Етика гедонізму була сформульована давньогрецьким філософом Епікуром, який, виголошуючи насолоду як початок і кінець щасливого життя, надавав перевагу духовним насолодам над тілесними. Саме ця позиція перед викликом життя сформувала такий етноспецифічний концепт французької лінгвокультури, як SAVOIR VIVRE – УМІННЯ ЖИТИ (ІЗ ЗАДОВОЛЕННЯМ), образний компонент якого, за Е. В. Грабаровою [2], це посмішка насолоди, пов'язаної із задоволенням звичайних земних потреб у спілкуванні, коханні, їжі, пізнанні нового, розумінні краси, моди тощо. Ціннісний компонент - це мажорне ставлення до життя як домінанта комунікативної поведінки. Концепт «уміння жити» містить найважливішими ознаки: 1) «тілесна радість», 2) смак, 3) життєва мудрість, 4) ввічливість, 5) галантність. Суб'єктом-носієм концепту SAVOIR VIVRE є бонвіван. Жити щасливо для людей цього типу – це насолоджуватися кожною хвилиною життя, кожною річчю, не втрачаючи жодної деталі. Проведені нами попередні експериментальні розвідки та дослідження на матеріалі одеських пісень [19, 20, 21] засвідчили, що образ одесита – це образ типового бонвівана, якому притаманне мажорне ставлення до життя як до щастя насолоди, уміння по-дитячому радіти, цінувати миттєві задоволення (фізичні та моральні). Висунута нами гіпотеза щодо ціннісних складників концептуальної опозиції ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ в ідіолекті М. М. Жванецького як бонвівана знайшла підтвердження в проведеному нами дослідженні.

Безсумнівно, концепт ЩАСТЯ як один із найбільш значущих понять культури був у центрі уваги протягом розвитку людства. Як зазначає видатний український літературознавець Є. М. Черноїваненко, автор праці «Логіка людського життя» [18], в якій узагальнено філософські та художні спроби пошуку формули щасливого буття людини, уже в п'ятому столітті в науковій літературі нараховувалося до трьохсот визначень щастя. Відомий російський дослідник концепту ЩАСТЯ С. Г. Воркачов розглядає його понятійний складник як «позитивну аксіологічну та емоційну оцінку власної долі» [1, с. 78]. Учений зазначає, що «вибір типу шкали феліцитарної оцінки залежить перш за все від типу особистості – характеру й темпераменту – і зазвичай змінюється з віком» [1, с. 75].

Аналіз лексикографічної дефініції номінанта концепту ЩАСТЯ дозволяє визначити її найбільш важливі понятійні характеристики: 1) стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких знає хто-небудь; 2) фортуна,

доля, талант, щастя-доля, досягнення, успіх, удача; 3) те, що викликає стан найвищого задоволення життям, дає радість; 4) добробут, щасливе життя [13, с. 840-841]. Словникова дефініція номінанта концепту НЕЩАСТЯ представлена такими лексико-семантичними варіантами: 1) нещаслива пригода, подія, що завдає кому-небудь страждання; лихо, горе, біда, безголів'я. 2) про те, що не приносить користі, радості і т. ін., а може стати джерелом якого-небудь лиха, страждання, неприємностей [12, с. 361].

З метою моделювання індивідуально-авторської концептуальної опозиції ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ ми проаналізували 579 творів зі збірника М. М. Жванецького «Собрания произведений в пяти томах» і зафіксували такі вербальні репрезентанти:

Щастье/ счастливый/ счастлив/ счастливо/ большое счастье/ огромное счастье/ редкое счастье/ женское счастье/ писательское счастье/ формула счастья/ ощущение счастья/ счастье в личной жизни/ счастье в семье/ счастье в каждой мелочи/ ждать своего счастья/ искать счастья/ счастье говорить, что думаешь/ испытывать счастье/ счастливая жизнь/ счастливая семейная жизнь/ счастливая судьба/ счастливая от грundy/ призрак счастливой жизни/ счастливое детство/ счастливое тело/ счастливые дни/ счастливые лица/ счастливый момент/ счастливый смех зала/ аплодисменты/ быть понятым/ удовольствие/ наслаждаться/ покой/ оптимизм/ юмор/ жизнь/ ум/ внешность/ деньги/ успехи в работе/ здоровье/ случай/ человек/ друзья/ дружба/ любовь/ красивая женщина/ дети/ растения/ Украина/ Одесса/ Всемирный клуб Одесситов/ дом, где окна заполнены морем наполовину/ Чёрное голубое море/ светишься/ удивляешься/ говоришь, говоришь, говоришь/ попасть в институт/ удачно жениться/ не унижен/ не озлобен/ полон сочувствия/ привязанность к стране/ превращение страны в Родину/ минимум контактов с властью, с медициной, с милицией, с прессой, с телевидением/ Новый год / репетиция с Райкиным/ знать Окуджаву/ всего полно, всё есть/ вкусно поест/ пиво/ салат/ борщ/ селедочка/ каша гречневая с подливой/ котлеты/ вареники с картошкой и луком/ колбаса кровяная жаренная в собственном жиру/ рыбка небольшая/ помидоры микадо/ абрикосы/сливы/ клубника/ хорошо поспать.

Несчастье/ наши несчастья/ мороженое несчастье с Дальнего Востока/ несчастный/ несчастная жизнь/ несчастная женщина/ несчастный парень/ несчастная семья/ несчастный город (Одесса)/ пятеро несчастных, неповиших, некуривших/ еврейское счастье/ невозможность разговора с женщиной/ горе/ нести крест/ безделье/ в голове ни полмысли/ скука/ бездарность/ бескультурье/ больной/ бедный/ слёзы/ запреты/ плановое хозяйство/ контакты с властью, с медициной, с милицией, с прессой, с телевидением.

Аналіз виявлених семантичних інтерпретацій та авторських асоціацій дозволяє стверджувати, що до зони близької периферії концепту ЩАСТЯ входять концепти ЖИТТЯ, ЗАДОВОЛЕННЯ (НАСОЛОДА), ВИПАДОК, ТВОРЧИСТЬ, СВОБОДА СЛОВА, ІНТЕРЕС, РОЗУМІННЯ, ГУМОР, ДРУЖБА, ЛЮДИНА та концепт Я. Асоціативний зв'язок із концептом ЩАСТЯ в ідіолекті М. М. Жванецького мають концепти ЖІНКА, СІМ'Я, ДИТИНА, ЗДОРОВ'Я, ОДЕСА, УКРАЇНА, ЇЖА, НАПОЇ. Концепт НЕЩАСТЯ корелює з такими ментальними одиницями, як ЖИТТЯ, НЕРОЗУМІННЯ, БЕЗКУЛЬТУР'Я, НЕРОБСТВО, БЕЗДАРНІСТЬ, ЗАБОРОНИ, ХВОРОБА, БІДНІСТЬ, ВЛАДА, МАСМЕДІА, ОДЕСА, ЄВРЕЙ та концепт Я.

Формула щастя, вербалізована автором в однойменному лірико-іронічному есе, філософськи проста. Вона полягає в осмисленні кожної миті неповторної новизни життя: *Все внутри нас. Переезд не поможет. Не перевози несчастья. Не помещай свое безделье, бездарность, бескультурье в другое место, не порть его. Умей наслаждаться всем, что по пути. Не можешь двигаться вперед – наслаждайся поворотом, получи удовольствие от движения назад. И топтание на месте тренирует организм. Ищи новое в знакомом. Копайся в изученном. Преврати дело в хобби, а хобби – в дело. Изучай потолок. Наслаждайся подробностями. Везут в тюрьму – получай удовольствие от поездки.*

Привезли – изучай опыт соседа... Эти знания делают человека счастливым и дарят каждый день, как исключение. Письменник неодноразово зазначає, що ми щасливіші, коли вміємо знаходити щастя у дрібницях: Почему наша жизнь полней и убедительней?! ...Почему наша жизнь счастливее, ярче?! Во всем. В каждой мелочи. Именно мелочи делают нашу жизнь такой привлекательной, и радость мы испытываем гораздо чаще («Пресса дает!»).

М. М. Жванецького нерідко описує щастя як задоволення загальних фізичних потреб: *Мое первое хобби – вкусно поест за обедом. Второе – хорошо поспать после него. Третье – разобратся в первых двух ощущениях. И вот я счастлив («Одесские дачи»). Я пил. Я ел. Я был счастлив. Я выиграл у жизни один вечер («Я и время»). Счастье – это увидеть туалет и успеть до него добежать.* Щодо останнього афоризму дозволимо собі не погодитись із його коментарем С. Г. Воркачова про нігілістичну, вульгарну настанову автора, що «відкидає в принципі існування щастя як «задоволення життям в цілому» і полягає у задоволенні переважно фізіологічних потреб» [1, с. 145]. Як засвідчив наш аналіз, переважна кількість вербальних репрезентантів концепту ЩАСТЯ в ідіолекті М. М. Жванецького пов'язана із задоволенням духовних потреб. Щастя – це мати поруч близьку людину: *И счастье – это человек. И путешествие не путешествие, и Африка не Африка, если его нет. А один маленький, нежный, невозможный. Ты только смотришь на него... Твои глаза как два прожектора. Ты светишься, ты светишься («Я так стар и спокоен...»).* Щастя дітей – найбільша цінність для батьків: *Чтоб у детей наших было невозможно больше счастья, чем у нас («Дай ручку, внучок!»)* Найвищим проявом щастя для письменника є насолода від творчої діяльності. Автор постійно описує своє щастя під час виступу, радість взаєморозуміння між глядачем і артистом: *А ты уже несешь со сцены и слышишь, что несешь, видишь счастливый смех зала. Не оттого, что это не смешно, а оттого, что это попало в цель. В большую точку. Какое счастье для актера быть выразителем дум сегодняшнего зрителя («Театр. Репетиция»).* Джерелом щастя є сам процес спілкування з цікавим співрозмовником із таким же почуттям гумору за умови комунікативної свободи: *Господи, какое счастье говорить, что думаешь, и смеяться от этого («Что такое юмор?»)* У той же час нещастя для Жванецького-одесита - це неможливість комунікації, наприклад, спілкування за кордоном із привабливою жінкою через мовний бар'єр: *Там, когда ты сыт, тебя убивает невозможность разговора с женщиной. Она начинает сомневаться в своей красоте, а ты – в своем уме... Ты лежишь среди чужой речи, у тебя ампутирован язык, блеск, остроумие, а физическая красота, которую ты привез из страны с плохим питанием, здесь никого не интересует («Не здесь и здесь»).*

Характеризуючи таку особливість концепту ЩАСТЯ, як темпоральність, можна зазначити, що письменник визначає його як мить, а не як константу всього життя: *Счастье – случай. Счастье, если тебе принесят ужин, а ты не можешь оторваться. Счастье, когда ты выдумываешь и углубляешься, а оно идет, идет, и чувствуешь, что идет. Такой день с утра, за что бы ты ни взялся. И вокруг деревья, и солнце, и пахнет воздух, и скрипит снег, а ты тепло одет («Я так стар и спокоен...»).*

Порівняльний аналіз вербальної об'єктивації досліджуваного концепту в ранніх та останніх творах М. М. Жванецького засвідчив динаміку в когнітивно-семантичній структурі індивідуального концепту ЩАСТЯ від юнацького максималізму щастя до мінімалізму щастя зрілого автора. Якщо в творах шістдесятих років асоціатами на лексему щастя, крім передбачуваних для молодого віку (*знакомства, дружба, любовь*), є особистісні (*репетиция с Райкиным, выступат на сцене, и нас все узнавали*), які свідчать про важливість для молодого автора самореалізації в улюбленій справі та визнання, то у творах вісімдесятих років асоціативна «аура» неодноразово доповнюється онімом *Одесса* з ностальгічної конотацією: *Я счастлив, что я снова в Одессе... Я снова в Одессе, хотя я жизнью обязан Ленинграду, Москве, где я честный член «Одеколона», то есть одесской колонии в Москве. Но когда я летом хожу мимо одесских дач и из-за забора слышу свой голос, что может*

*быть выше этой чести быть понятым еще при жизни?!... («После разлуки»). У монологах дев'яностих років автор, спостерігаючи негативні зміни в суспільстві замість очікуваних за часів перебудови, зазначає: *Как горизонт, отодвигается счастье («Приступ пессимизма»).* Натомість, незважаючи на соціальні негаразди, письменник знаходить активатори щастя у власних ресурсах: *Ценности остаются прежними: ум, порядочность, ребенок, мысль. И счастье – когда ты из дома спешишь на работу, с работы спешишь домой («Куда-то в две... тысячи год»).* Вікові зміни в розумінні щастя людиною підсумовано автором в есе *«Каждому возрасту – свой оптимизм»:... От любви до дружбы. От имени до юбилея. От рассказа до предисловия. От рюкзака до «Мерседеса». От наслаждения до покоя. От ощущения счастья до великолепного описания его.**

Із концептуальною опозицією ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ в індивідуальній картині світу М. М. Жванецького в нерозривному зв'язку перебуває авторський Я-концепт, що зумовлено рефлексією письменника на свої життєві негаразди, осмислення причин незадоволеності власною долею та з'ясування ціннісних орієнтирів на шляху до щастя. На думку письменника, саме його талант є причиною нещастя: *– Почему я такой несчастный? А ему говорили: – У тебя талант, ты должен страдать. – Он же не для меня. – Да, он для других. – А мне что? Что мне? На чем я держусь, не знаю. Хоть немного удачи, чем же я его питаю, несчастьями? – Неси крест, – кричали они, – неси! («На даче»).* Усвідомлення свого таланту як дару Божого допомагає авторові стійко пережити відсутність щастя під час кризи середнього віку: *Бог сказал ему: «Ты нервен, суетлив, ленив, обжорлив, нерешителен, толст, и несчастлив, и цели своей никогда не достигнешь, потому что у тебя ее нет. Но ты сумеешь описать свой негодный путь. Целую тебя» («Отодвинули облако»).* В «Автопортреті» у парадоксальній манері Жванецького сформульована суперечлива відповідь на власне запитання, чи він є щасливий: *В разное время дня на этот вопрос отвечает по-разному, но всегда отрицательно... Безумно счастлив в личной жизни. Но одиночество лучше.* Істотні зміни в коливанні Я-концепту в парадигмі ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ помічається в монологах останніх десятиліть: *И счастлив бываю. И не ядовит. Оттого что не унижен. И не озлоблен. А полон сочувствия («Я и Украина!»).* Таке розуміння щастя як відсутність нещастя є ознакою життєвої мудрості зрілого автора.

Висновки дослідження. Концептуальна опозиція ЩАСТЯ/НЕЩАСТЯ являє собою одну з ключових в індивідуально-авторській картині світу М. М. Жванецького, що підтверджується великою щільністю репрезентантів із коренем *–счаст-* та тісними зв'язками з іншими концептами. Виявлений збіг елітарної мовної особистості М. М. Жванецького та мовної особистості одесита найбільш відзеркалюється в лінгвокультурному типажі «бонвіван». Аналіз досліджуваних фрагментів авторської концептосфери дав можливість не тільки підтвердити ціннісну специфіку мовної свідомості письменника як носія одеської субкультури, але й водночас виявив своєрідні та іноді парадоксальні трактування феліцитарної ідеї. Пріоритетним ціннісним складником концепту ЩАСТЯ в ідіології великого мислителя нашого часу є усвідомлення кожної миті неповторної новизни життя.

Література

1. Воркачев, С. Г. (2004). *Счастье как лингвокультурный концепт*. Москва: Гнозис.
2. Грабарова, Э. В. (2004). Концепт «savoir-vivre» во французской лингвокультуре и его русские соответствия. *Автореф. дис. ...канд. филол. наук*. Волгоград.
3. Жаботинская, С. А. (1997). Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії. Вип. 2*. Черкаси.
4. Жванецкий, М. М. Собрание произведений в пяти томах. Восстановлено с <https://goo.su/96Em>
5. Карасик, В. И. (2004). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Москва: Гнозис.
6. Колесов, В. В., Пименова, М. В., Теркулов, В. И. (2012). Гедонизм как явление русской лингвокультуры (на примере концепта *удовольствие*). *Коллективная монография*. Киев: Издательский Дом Д. Бураго.
7. Кочеткова, Т. В. (1996). Проблемы изучения языковой личности носителя элитарной речевой культуры (обзор). *Вопросы стилистики*. Вып. 26. *Язык и человек*. Саратов.
8. Лаврова, С. Ю. (2009). Концепты «УМ» и «ГЛУПОСТЬ» в современном русском юмористическом дискурсе (на материале текстов М. М. Жванецкого и COMEDY CLUB»). *Вестник Череповецкого государственного университета*. Череповец.
9. Лихачев, Д. С. (1997). Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология*. Москва: Academia.
10. Ляпичева, Е. Л. (2015). Гендерный аспект концепта *женщина* в рассказах М. Жванецкого (на материале сборника «Женщины»). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. № 11. Вип. 21 (2). Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара.
11. Михайлик, Ю. Бродский и Жванецкий. Восстановлено с <https://goo.su/96D9>
12. Новый тлумачний словник української мови : в трьох томах (2005) / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. II вид. К. : Аконіт, 2005. Т. 2. 2005. К-П.
13. Новый тлумачний словник української мови : в трьох томах (2005) / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. II вид. К. : Аконіт, 2005. - Т. 3. 2005. П-Я.
14. Санченко, Е. М. (2009) *Елітарна мовна особистість: від діалектів вигоків до літературної мови. Автореферат дис. канд. філол. наук: 10.02.01*. Луганськ.
15. Сергеева, Е. А. (2006). Концепт-универсалия и художественный концепт: проблема классификации. *Сибирский филологический журнал*. №1, 2. Новосибирск: Изд-во НГУ.
16. Слышкин, Г. Г. (2004) *Лингвокультурные концепты и метаконцепты: дис. ... д-ра филол. наук*. Волгоград.
17. Трач, А. Н. (2007). Феномен М. М. Жванецкого: жанровый и прагмалингвистический аспекты. *Автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.01*. Таганрог.
18. Черноиваненко, Е. М. (2019). *Логика человеческой жизни*. Киев. Издательский дом Дмитрия Бураго.
19. Шевчук, Л. В. (2012). Трансформация французского концепта «SAVOIR VIVRE» («УМЕНИЕ ЖИТЬ») в русском языковом сознании одесситов (на материале одесских песен). *Слов'янський збірник. (Збірник наукових праць)*. Видавничий дім Дмитра Бураго. Вип. 17. Ч. 2.
20. Шевчук, Л. В., Попович, Н. В. (2016) «Ты одессит... а это значит» (Моделювання лінгвокультурного типу «одессит»). *Вісник Одеського національного університету. Серія «Філологія»*. Т. 21. Вип. 2(14). Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
21. Шевчук, Л. В., Яроцька, Г. С. (2016). Мовна об'єктивація гедонізму в текстах одеських пісень. *Odessa v literaturach slowianskich. Studia. Odessa u slov'ianskikh literaturax. Studii. Colloquia orientalia bialostocesia*. Bialostok-Odesa.
22. Щукин, В. Г. (1984). О лингвистическом содержании понятия идиолекта. *Лингвистика и модели речевого поведения*. Ленинград: Ленинградский университет.

References

1. Vorkachev, S. G. (2004). Happiness as a linguistic and cultural concept. [Schast'ye kak lingvokul'turnyy kontsept]. Moskva: Gnozis. [in Russian]
2. Grabarova, E. V. (2004). The concept of "savoir-vivre" in French linguistic culture and its Russian correspondences [Kontsept «savoir-vivre» vo frantsuzskoy lingvokul'ture i ego russkiye sootvetstviya]. Avtoref. dis. ...kand. filol. nauk. Volgograd. [in Russian]
3. Zhabotinskaya, S. A. (1997). Cognitive linguistics: principles of conceptual modeling [Kognitivnaya lingvistika: printsipy kontseptual'nogo modelirovaniya]. Lihvistichni studii. Vip. 2. Cherkasi. [in Russian]
4. Zhvanetskiy, M. M. Collection of works: in five volumes [Sobraniye proizvedeniy: v pyati tomakh]. Retrieved from <https://goo.su/96Em>
5. Karasik, V. I. (2004). Language Circle: Personality, Concepts, Discourse [Yazykovoy krug: lichnost', kontsepty, diskurs]. Moskva: Gnozis. [in Russian]
6. Kolesov, V. V., Pimenova, M. V., Terkulov, V. I. (2012). Hedonism as a phenomenon of Russian linguistic culture (on the example of the concept of pleasure). Collective monograph [Gedonizm kak yavleniye russkoy lingvokul'turi (na primere kontsepta udovol'stviye)]. Kollektivnaya monografiya. Kiyev: Izdatel'skiy Dom D. Burago. [in Russian]
7. Kochetkova, T. V. (1996). Problems of studying the linguistic personality of the bearer of elite speech culture (review) [Problemy izucheniya yazykovoy lichnosti nositelya elitarnoy rechevoy kul'tury (obzor)]. *Voprosy stilistiki*. – Vyp. 26. *Yazyk i chelovek*. – Saratov. [in Russian]
8. Lavrova, S. Yu. (2009). Concepts of "MIND" and "STUPIDITY" in modern Russian humorous discourse (based on the texts of M. M. Zhvanetsky and COMEDY CLUB). [Kontsepty «UM» i «GLUPOST'» v sovremennom russkom yumoristicheskom diskurse (na materiale tekstov M. M. Zhvanetskogo i COMEDY CLUB)]. Vestnik Cherepovetskogo gosudarstvennogo universiteta. Cherepovets. [in Russian]
9. Likhachev, D. S. (1997). Conceptosphere of the Russian language. Russian Literature. Here is the theory of literature to the structure of the text: Anthology. [Kontseptosfera russkogo yazyka. Russkaya slovesnost'. Ot teorii slovesnosti k strukture teksta: Antologiya]. Moskva: Academia. [in Russian]
10. Lyapicheva, E. L. (2015). Gender aspect of the concept of woman in the stories of M. Zhvanetsky (on the material of the collection "Women"). [Gendernyy aspekt kontsepta zhenshchina v rasskazakh M. Zhvanetskogo (na materiale sbornika «Zhenshchiny»)]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya «Movoznavstvo». # 11. Vyp. 21 (2). Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet imeni Olesia Honchara. [in Russian]
11. Mikhaylik, Yu. Brodskiy and Zhvanetskiy [Brodskiy i Zhvanetskiy] [electronic version]. Retrieved from <https://goo.su/96D9>
12. New explanatory dictionary of the Ukrainian language: in three volumes [Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy : v trokh tomakh] (2005) / uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. II vyd. K. : Akonit, 2005. T. 2. 2005. K-P. [in Ukrainian].
13. New explanatory dictionary of the Ukrainian language: in three volumes [Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy : v trokh tomakh] (2005) / uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. II vyd. K. : Akonit, 2005. T. 3. 2005. [in Ukrainian].
14. Sanchenko, Ye. M. (2009) Elite linguistic personality: from dialects to literary language [Elitarna movna osobystist: vid dialektiv vytkov do literaturnoi movy]. Avtoreferat dys. kand. filol. nauk: 10.02.01. Luhansk. [in Ukrainian].
15. Sergeyeva, E. A. (2006). Universal concept and artistic concept: the problem of classification. [Kontsept-universal'ya i khudozhestvennyy kontsept: problema klassifikatsii]. *Sibirskiy filologicheskyy zhurnal*. Novosibirsk. Izd-vo NGU. №1, 2. [in Russian]
16. Slyshkin, G. G. (2004) Linguoculture concepts and metaconcepts [Lingvokul'turnyye kontsepty i metakontsepty]: dis. ... d-ra filol. nauk. Volgograd. [in Russian]

17. Trach, A. N. (2007). Zhvanetsky's phenomenon: genre and pragmalinguistic aspects [Fenomen M. M. Zhvanetskogo: zhanrovyy i pragmalingvisticheskiy aspekty]. Avtoref. dis. na soisk. nauch. step. kand. filol. nauk : spets. 10.02.01. Taganrog. [in Russian]
18. Chernoiivanenko, E. M. (2019). The logic of human life. [Logika chelovecheskoy zhizni]. Kiev. Izdatel'skiy dom Dmitriya Burago. [in Russian]
19. Shevchuk, L. V. (2012). Transformation of the French concept "SAVOIR VIVRE" ("SKILL for LIFE") in the Russian language consciousness of Odessa (based on Odessa songs). [Transformatsiya frantsuzskogo kontsepta «SAVOIR VIVRE» («UMENIE ZHIT'») v russkom yazykovom soznanii odessitov (na materiale odesskikh pesen). *Slovianskiy zbirnyk. (Zbirnyk naukovykh prats). Kyiv. Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. Vip. 17. Ch. 2.* [in Russian]
20. Shevchuk, L. V., Popovich, N. V. (2016). "You're from Odessa, that's what it means" (Modeling of the linguistic and cultural type "Odessa"). [«Ty odesit... a eto znachit» (Modeliuvannia linhvokulturnoho typazhu «odessyt»)]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Filolohiia».* T. 21. Vyp. 2(14). Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. [in Ukrainian]
21. Shevchuk, L. V., Yarotska, H. S. (2016). Linguistic objectification of hedonism in the lyrics of Odessa songs. [Movna obiektyvatsiia hedonizmu v tekstakh odeskykh pisen]. *Odessa v literaturach slowianskikh. Studia. Odesa u slovianskykh literaturakh. Studii. Colloquia orientalia bialostocesia. Bialostok-Odesa.* [in Ukrainian]
22. Shchukin, V. G. (1984). On the linguistic content of the concept of idiolect. Linguistics and models of speech behavior. [O lingvisticheskom sodержanii ponyatiya idiolekt. *Lingvistika i modeli rechevogo povedeniya*]. Leningrad: Leningradskiy universitet. [in Russian]

Shevchuk L. V.
Odesa I. I. Mechnikov National University
Candidate of Philological Sciences
Associate Professor
Department of the Applied Linguistics
Odesa
shevchuk_onu@te.net.ua

**CONCEPTUAL OPPOSITION BETWEEN HAPPINESS / UNHAPPINESS IN THE
IDIOLECT OF M. M. ZHVANETSKY**

Resume. The article explores the cognitive structure of the concepts of HAPPINESS and UNHAPPINESS as key concepts in M.M. Zhvanetsky's conceptual sphere. It is hypothesized that the similarities between the elite linguistic personality of M.M. Zhvanetsky and the linguistic personality of Odessa are most reflected in the linguistic and cultural type "bon vivant". The study was based on 579 works by M.M. Zhvanetsky from the collection Collection of Works in Five Volumes, which contains miniatures and monologues from the sixties of the twentieth century to our modern period. The analysis of conceptual opposition between HAPPINESS / UNHAPPINESS is carried out by taking into account its interrelationships with other concepts. It is revealed that the following mental units correlate with the concept of HAPPINESS: LIFE, PLEASURE, CREATIVITY, FREEDOM OF SPEECH, INTEREST, UNDERSTANDING, HUMOR, FRIENDSHIP, CASE, MAN, SELF-CONCEPT, WOMAN, PARENTS AND CHILDREN, SOLITUDE, ODESA, UKRAINE, FOOD and DRINKS have an associative connection with the concept of HAPPINESS. The concept of UNHAPPINESS correlates with such mental units as LIFE, MISUNDERSTANDING, UNCULTURED, IDLENESS, INEPTITUDE, PROHIBITIONS, DISEASE, POVERTY, MASS MEDIA, ODESA, JEWISH and SELF-CONCEPT. The multiplicity of stable linguistic realizations of the studied concepts testifies to their high degree of significance in the individual linguistic picture of the author's world. The dynamics of changes in the cognitive-semantic structure of the individual concept of HAPPINESS from the youthful maximalism of happiness to the minimalism of happiness of a mature author is clarified. It is substantiated that in Zhvanetsky's system of values, a representative of the sociolect of Odessa, idea of happiness is closely connected with hedonism, which is a specific feature of the linguistic and cultural type "Odessa". Analysis of the concept of HAPPINESS as a fragment of M.M. Zhvanetsky's conceptsphere confirms the valuable specificity of the writer's linguistic consciousness as a carrier of the Odessa subculture.

Key words: concept, conceptsphere, idiolect, elite linguistic personality, happiness, unhappiness, verbal representation.